

Murat Koç, Türk Romanında İttihat Terakki, Temel Yayınları, İstanbul 2005, 635 sayfa.

İttihat ve Terakki, gerek Osmanlı'nın yıkıldığı dönemde gerekse Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında oynadığı rolle, son yüzyıl Türk tarihinin önemli hareketlerinden biri olmuştur. Kurulduğu günden iktidardan çekildiği güne kadar geçen yaklaşık 20 yıl boyunca, etrafında bir çok tartışma cereyan eden İttihat ve Terakki, bazılarınca, vatan için çalışan ve bu uğurda kendini feda eden bir hareket iken; bazılarınca da Osmanlı'yı yıkıma götüren hain bir harekettir. Osmanlı'nın büyük toprak kaybına ve nihayetinde yıkılmasına sebep olan bir çok kararın altında İttihatçıların onayının bulunması, bu hareketin, daha ziyade, hain olarak ilan edilmesine sebep olmuştur. İttihatçılar, iktidardan çekildikten sonra, Cumhuriyet döneminde 1950'lere kadar siyasetle doğrudan veya dolaylı olarak alakadar olmuşlardır.

Sosyal ve siyasal hayatla yakından ilgili olan Türk romanı, İttihat ve Terakki'ye kayıtsız kalmamış; bir çok romancı, bu hareketi, çeşitli bakış açılarıyla kurgusal aleme taşımıştır. Bu hareketin Türk romancıları tarafından kurgusal aleme nasıl taşındığıyla ilgili, bu güne kadar makale ve deneme çapında, bir kaç yazı vardı. Ancak bu yazılar konunun bütününe ortaya koymamaktaydı. Bu alandaki önemli eksiklik, Murat Koç tarafından yayınlanan çalışma ile büyük oranda dolduruldu.

'Türk Romanında İttihat Terakki' başlığıyla yayınlanan çalışma, altı bölümden oluşmaktadır. Koç, tasnifi, İttihat ve Terakki'nin önemli tarihî dönemlerine göre yapmış. İlk beş bölüm, İttihatçıları, esas konu olarak alsa da, yazar altıncı bölümde İttihat ve Terakki'nin ortaya çıktığı dönemdeki Türk fikir hayatını ana hatlarıyla ortaya koymaktadır. Koç, çalışmasına toplam 112 romanı esas almaktadır.

'Giriş' bölümünde Osmanlı'daki ihtilal hareketlerine değinen yazar, İttihat ve Terakki'nin tarihçesini, ana hatlarıyla, anlatmaktadır.

'23 Temmuz 1908 Öncesinde Jön Türk Hareketi' başlıklı birinci bölümde, II. Meşrutiyet ihtilalinden önce İttihatçıların nasıl algılandığı ve romana nasıl taşındığı söz konusu edilmektedir. İttihatçıların bu dönemini konu alan romanlarda, ihtilal henüz gerçekleşmediği için, itttihatçılar, ümitle beklenen kişiler olarak anlatılırlar. Bu romanlarda, beklenen ihtilalin sebep olduğu bir romantizm hakimdir. İttihatçıların beklenen kahramanlar olarak anlatılmasına mukabil, Abdülhamit, karşı güç olarak müstebid ve zalim bir hükümdar şeklinde tasvir edilir. Bu yılları konu alan romanlarda Abdülhamit'in hafiye teşkilatının sebep olduğu toplumsal yaralara da değinilir. Bu jurnallerin bir çok aileyi dağıttığı söz konusu edilmek suretiyle İttihatçılara yönelik duygusal bakışın arka planı hazırlanır. Çok az yazar, bu dönemdeki olayları, ortaya konulan bu ana çevrelerin dışında ele alır. Bunlara göre, Abdülhamit'in güttüğü siyaset, devleti ayakta

tutabilmenin bir gerekliliğidir. Dolayısıyla bu siyasette yanlış bir taraf yoktur. Abdülhamit yönetimine karşı harekete girişen İttihatçılar ise dış güçler tarafından kullanılan bir örgüttür.

'1908-1913 Yılları Arasında İttihat ve Terakki' başlıklı ikinci bölümde, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yaşanan sosyal ve siyasal değişimler ve devamındaki beş yılda İttihatçılar hakkında değişen bakış açısı söz konusu edilmektedir. Bu dönemi konu alan romanlarda II. Meşrutiyet ihtilalinin ardından yaşanan büyük sevinç ve heyecan anlatılır. Abdülhamit dönemi iyice kötülenerek Meşrutiyet ve Meşrutiyet'in temel kavramları 'Hürriyet, müsavat, uhuvvet' etrafında yaşanan heyecan söz konusu edilir. İttihatçıların yönetime hakim olmalarından kısa bir müddet sonra yaşanan siyasî olaylar, İttihatçılar etrafındaki bu heyecan halkasını sarsar. İttihatçılar, siyasî alanda görülen başarısızlıkları halka ve muhalefete baskı uygulamak suretiyle gündemden düşürmeye çalışırlar. Mehmet Rauf, Mehmet Celal, Reşat Nuri, Burhan Cahit, Kemal Tahir, Melih Cevdet, Emine Işmsu, Selim İleri gibi romancılar, İttihatçıların ne sosyal alanda ne de siyasal alanda vaadettikleri reformları gerçekleştiremediklerini bu sebeple büyük bir hayal kırıklığına sebep olduklarını öne çıkarırlar.

'I. Dünya Savaşında İttihat ve Terakki' başlıklı üçüncü bölümde, İttihatçıların Osmanlı devletini I. Dünya savaşına sokmalarını ve sonrasında yaşanan hadiseleri konu alan romanlar incelenmektedir. Bu dönemde İttihatçılar, savaşa plansızca katılmak, halka baskı uygulamak ve gerçekleri halktan saklamak, nüfuz ticareti, toprak kaybına sebep olmak, Ermeni tehciri gibi konulardan dolayı suçlanmaktadırlar. Koç, İttihatçıların bu dönemdeki durumunu ifade sadedinde Yahya Kemal'den, Doktor Nazım'la ilgili şu anekdotu nakleder: 'Harbin çok fena gittiği bir gündü. Nuruosmaniye Caddesi üzerindeki odasında görmeye gittim. Bir çok konuştuk. O gün diyordu ki: 'Hükümeti bırakmak istiyoruz, lakin kime bırakalım, kime, sen söyle! Kime emniyet edelim de bırakalım... Hükümette zerre kadar gözümüz yoktur, halef görmediğimiz için zaruri katlanıyoruz.' Bu sözleri söz olsun diye mi söylüyordu? Yoksa hakikaten kanaatle mi söylüyordu? Yüzüne bakıyordum, benim pek sade-dil olmadığımı bilirdi. Gülerek kendisine dedim ki: Hükümeti bırakmayınız, çünkü tekrar almak için yine kan dökmek icap eder, hem bu harbi başarmaya mecbursunuz.' (s. 385)

İttihatçıların I. Dünya savaşındaki durumunu konu alan romanlarda ayrıca, İttihatçıların kendi aralarındaki tartışmalara da yer verilir. Koç'un kaydettiğine göre romanlarda bu konu bağlamında özellikle İttihatçılar arasında yaşanan iktidar kavgası ve savaşın gidişatıyla ilgili fikir ayrılıkları öne çıkartılan konulardır.

'Mütareke ve Milli Mücadele Döneminde İttihat ve Terakki' başlıklı dördüncü bölümde, İttihatçıların Milli Mücadelede oynadıkları rolü, çeşitli bakış açılarıyla ele alan romanlar söz konusu edilmektedir. Bu dönemde İttihatçıların bir kısmı yurt dışına kaçarken, bir kısmı yurt içinde kalır. Yurt içinde kalanlar, üzerlerine yoğunlaşan baskıyla 'tam bir kabus' yaşarlar. Bunlardan bazıları ise Milli Mücadele içinde yer alarak 'yeni-den bir doğuş' yaşamaya çalışırlar. Bu dönemi konu alan romanlarda İttihatçıların Milli

Mücadele'ye, dolaylı etkilerine değinilir. İttihatçıların Milli Mücadele'ye dahil olması, halkta Milli Mücadele'nin de bir İttihatçı hareket olduğu düşüncesini uyandırmıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşları, İttihatçılarla aralarına mesafe koyarak ve bunu halka anlatarak, halkta itttihatçılar için olan olumsuz düşüneyi kendi üzerlerinden uzaklaştırmak istemişlerdir.

İttihat ve Terakki'nin Cumhuriyet dönemindeki durumunu konu alan romanlar ise çalışmanın beşinci bölümünde söz konusu edilmektedir. Bu dönem romanlarında önce çıkan konu, 1926'da Atatürk'e yönelik tertip edilen ve 'İzmir suikastı' diye anılan olaydır. Koç'un değerlendirmeleri içerisinde, Cumhuriyet döneminde, iktidarı yeniden elde etme umutlarını yitiren itttihatçılar, çareyi Mustafa Kemal'e suikast düzenlemekte bulurlar. Bu konu karşısında bazı romancılar, İttihatçıları çok şiddetli şekilde eleştirirken, bazıları da hadiseyi arka planıyla birlikte ele alıp tahlil etmeye çalışır. Bu dönem romanlarında, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Fırka ve 1960 ihtilali gibi Cumhuriyet döneminin önemli siyasî olayları da İttihat ve Terakki ile bağlantı kurularak söz konusu edilir. Koç'un tespitlerine göre, bu kapsamdaki romanlarda, İttihat ve Terakki'nin bazı eylemleri, Cumhuriyet döneminde yaşanan bazı siyasî olayların daha önce yaşanmış nümuneleri olarak kabul edilmekte ve bu eylemlere, Cumhuriyet devrindeki bu siyasî olayları 'anlamak' için yaklaşılmaktadır. Koç'un da katıldığı bir durumla, bu çerçevede eser ortaya koyan romancılar, tarihin tekrerr ettiğini, dolayısıyla Cumhuriyet dönemindeki bazı siyasî olayların, İttihatçıların temsil ettiği bir tarihin tekrarı olduğunu iddia ederler.

Çalışmanın ilk beş bölümü, itttihatçıların daha ziyade siyasî faaliyetleri etrafında yürütülen tartışmaların romanlara nasıl yansıdığı konusu üzerine yoğunlaşmaktadır. Altıncı bölümde, İttihat ve Terakki'nin ortaya çıktığı yıllarda Osmanlı aydınlarının tartıştığı başlıca fikirler söz konusu edilmekte ve bu fikirlerin İttihat ve Terakki'nin fikirleriyle bağlantısının nasıl kurulduğu ele alınmaktadır. Bölüm, İttihatçıları ve fikirlerini daha geniş bir perspektifte değerlendirmeye imkan sunması bakımından oldukça önemlidir.

Murat Koç, çalışmasının 'Sonuç' bölümünde, konuyu ele alan ve ilgili bölümlerde söz konusu edilen romanların kısa özetlerini vermenin yanında İttihat ve Terakki ile ilgili ortaya konulan tavırların dört bölüme ayrılabilceğini ifade eder.

1908-1918 yılları arasında yazılan romanlarda İttihatçıların 'genellikle vatansever ve hürriyet kahramanı' (s.601) olarak anlatıldığını belirten yazar, bu dönemde itttihatçılara fazlaca eleştiri yöneltilmemesini iki sebebe bağlar: Bu sebeplerden birincisi Jön Türkler'in halk tarafından büyük umutlarla beklenmesidir. İkincisi de İttihatçıların bu dönemde yönetimi elde bulundurmaları ve muhalif sese fazlaca hoşgörü göstermemeleridir.

1919-1922 yılları arasında İttihatçıların Türk romanında fazlaca işlenmediğini belirten yazar, halkta İttihatçılara yönelik sergilenen öfkenin uzantısı olarak edebiyatta da itttihatçıların eleştirilmeye başlandığını ifade eder.

Koç, 1923-1950 yılları arasında yazılan romanlarda ise İttihat ve Terakki'nin daha ziyade tenkitçi bakışlarla ele alındığını kaydeder. Yazar, İzmir suikastının ardından bu

eleştirilerin daha da arttığını dile getirir. Koç'un, çalışmanın ilgili yerinde değindiği; ancak sonuç bölümünde taşıdığı farklı teze değinmediği Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı* adlı romanları, yazarın çizdiği ana çerçevenin dışında duran ve diğer romanlardan oldukça farklı ve iddialı tezler taşıyan romanlar olarak öne çıkar.

İttihat ve Terakki en geniş olarak 1950 sonrası Türk romanında işlenir. Koç'un tespitleri içerisinde bu dönemden itibaren yazılan romanlarda hakim olan, perspektivist tarih görüşüdür. (s.602) Bu dönemde roman kaleme alan yazarlar, İttihatçıların tarihinde, o günün tarihini bulmaya ve anlamaya çalışırlar. Yine bu dönemde, Abdülhamit'i, İttihatçılar karşısında haklı gören ve İttihatçıları dış güçlerle ilişki içerisinde kabul edilen romanlar da yazılır. Murat Koç, aktüel meselelerin ittihatçılar vasıtasıyla değerlendirme tavrının günümüzde de devam ettiğini, Ahmet Altan'ın *Kılıç Yarası Gibi* ve *İsyan Günlerinde Aşk* romanlarının bu kapsamda sayılabileceğini belirtir.

* * *

Türk romanı, oluşum yıllarından itibaren sosyal ve siyasal konular etrafında şekillenmiştir. Bireyin esas alındığı Cumhuriyet dönemi romanlarında dahi toplumsal ve siyasal meseleler arka plandaki önemli konulardandır. Türk romanının yaklaşık 135 yıllık tarihi vasıtasıyla, Türk toplumunun aynı sürece tekabül eden sosyal ve siyasal tarihini takip edebilmek mümkündür. Bu anlamda Türk romanı, özellikle sosyal tarih araştırmacıları açısından önemli bir kaynak olmuştur. Nitekim Şerif Mardin, Kemal Karpat gibi araştırmacılar bu kaynağı kullanarak önemli tezlere imza atmışlardır. Sadece idarede olduğu dönemde değil, sonraki yıllarda da Türk toplum ve siyasî hayatına etki eden İttihat ve Terakki'nin, Türk romanında nasıl ele alındığını söz konusu eden Murat Koç'un bu çalışması, hem edebiyat araştırmacılığı hem de sosyal tarih araştırmacılığı açısından önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Eserler üzerine yapılan dikkatli okuma ve İttihat ve Terakki hakkında yapılan geniş araştırma, çalışmada kendini hissettirmektedir. Ancak yukarıda ortaya konulduğu gibi çalışma, İttihat ve Terakki'nin siyasal hayatla ilişkisini esas alan bir tasnife göre yapılmıştır. İttihat ve Terakki'nin siyasî bir parti olduğu ve daha ziyade siyasî hayatta etkin olduğu muhakkaktır. Ancak bir çok romanda İttihat ve Terakki'nin bir zihniyet olarak anlatılması sebebiyle, yapılan söz konusu siyasî dönemleri esas alan tasnife ilave olarak birkaç bölüm halinde tematik bir tasnifle konu, başka bir bağlamda da tartışılabilirdi.

Sezai COŞKUN

Hülya Kasapoğlu Çengel, Kırgız Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi, Kaynak Eserler / 189, Akçağ Yayınları / 700, Ankara 2005, 424 sayfa.

Türkiye Türkolojisi, Sovyetler Birliğinin dağılıp bünyesindeki Türk Devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarına kadar buradaki Türk lehçelerine çalışma alanı olarak